

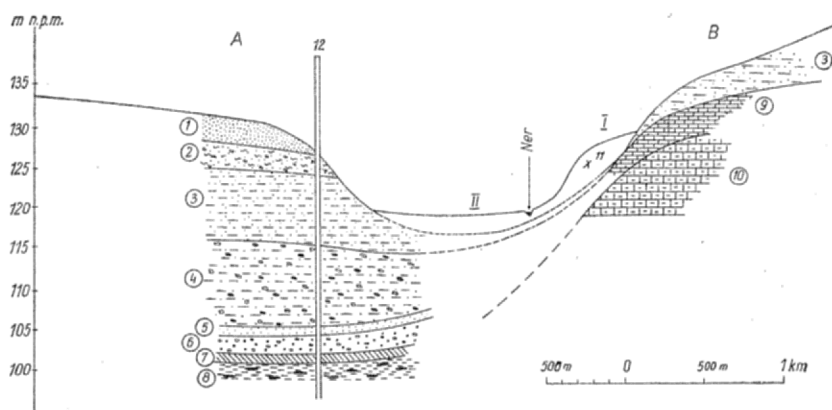
KOŚCI CERVUS ELAPHUS L I N. Z DOLINY NERU

UKD 569.735.3.012.2:551.791(438.12)

W czasie regulacji koryta Neru w 1959 r. wydobyto fragmenty szkieletu osiowego oraz niekompletną czaszkę z porożem *Cervus elaphus* Lin. Miejsce znaleziska położone jest na wysokości około 122 m npm, na prawym brzegu Neru, w odległości kilkuset metrów na S od mostu drogowego z Poddębic do Pragi. W tym miejscu dolina ma charakter przełomowy. Kości *C. elaphus* Lin. znaleziono w kwarcowych różnoziarnistych piaskach rzecznych, w których nie stwierdzono skaleni. Najgrubszą frakcję o ϕ 0,5 mm stanowi kwarc przezroczysty, o powierzchni częściowo zmatowiałej, z wyraźnie ogładzonymi krawędziami; trafiają się ziarna kuliste: sporadycznie występują okruchy piaskowca barwy białej, nieprzezroczyste, ze śladami wtrąceń o zabarwieniu zielonkawym. Frakcję drobną o ϕ 0,1 mm stanowią okruchy kwarcu krystalicznego, ostrokrawędziste, prze-

zroczyste, o powierzchni błyszczącej. Występują także drobne okruchy kości i zwęglonych roślin. Przekrój morfologiczno-geologiczny (ryc. 1) przez dolinę Neru i Poddębice wzdłuż linii o kierunku W-E, wykonano w celu usytuowania miejsca znaleziska.

Dane litologiczne oparte na wierceniu w Machnikowie położonym 1,5 km na N od Poddębic, jak i odsłonięcia przy moście w dolinie Neru wskazują, że piaski tarasu I, z którego wydobyto poroże *C. elaphus*, przykryte są w okolicy Klimontowa i Machnikowa piaskami wydмовymi, odpowiadającymi wydłomom Katarzynowa (2). W Machnikowie piaski rzeczne osiągają 12 m miąższości. Istnienie wydłomu na tarasie wskazuje, że zostały one akumulowane w interfazie Bölling, a więc u schyłku stadiału głównego zlodowacenia północnopolskiego. Ponieważ piaski tarasu I wypełniały mózgowcowską opisanego

Ryc. 1. Przekrój poprzeczny przez dolinę Neru w Poddebicach wzdłuż linii W — E. A — profil zestawiono wg wiercenia w Machnikowie k. Klimontowa na N od Poddebic, B — profil prawobrzeżny wg odsonięć w Poddebicach.

1 — średnioziarnisty piasek kwarcowy, 2 — glina piaszczysta z glazkami, 3 — szara glina piaszczysta, 4 — szara glina piaszczysta z glazami i otoczkami margli kredowych, 5 — szary piasek drobnoziarnisty, 6 — żwir z glazkami o ϕ 3 cm częściowo obtoczonymi, 7 — muł zwarty ilasty, 8 — il ciemny z wkładkami drzewa, 9 — margiel kredowy odwapniony z gliną, 10 — margiel górnokredowy, 11 — stanowisko *Cervus elaphus*, 12 — miejsce wiercenia w Machnikowie.

Ryc. 2. Z-ca prof. dr Feliks Różycki z Zakładu Paleontologii trzyma rogi jelenia kopalnego. Poroża z zachowaną strukturą odrostków róży i mikrostrukturą powierzchni, nr inw. 15.

Tabela I

WYMIARY KRĘGÓW
(w mm)

	Th ₄	Th ₅	L ₂	L ₃
Maksymalna wysokość kręgu	57	59	49	47
Maksymalna szerokość na wyrostkach poprzecznych	80	92	136	83
Długość trzonu	39	40	43	42
Szerokość trzonu	34	44	32	40
Wysokość trzonu	34	34	27	26
Maksymalna szerokość otworu kręgowego	29	34	28	26
Maksymalna wysokość otworu kręgowego	21	28	22	19
Wysokość wyrostka kolczystego po krzywiźnie	160	160	50	55
Szerokość wyrostka kolczystego po krzywiźnie	38	33	35	24
Długość wyrostków bocznych	19	22	54	19

Tabela II

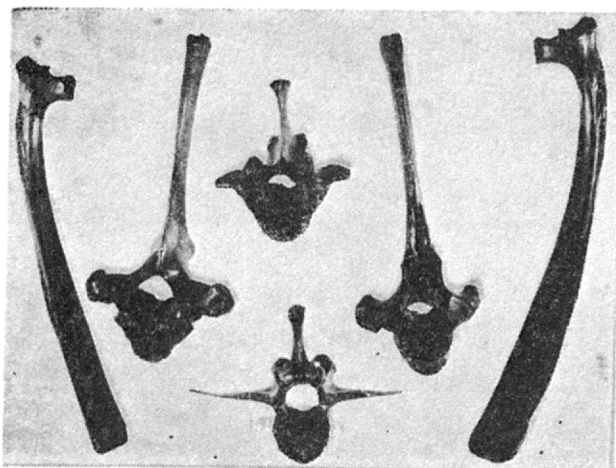
WYMIARY ŻEBER
(w mm)

	Żebro lewe	Żebro prawe
Długość maksymalna wzdłuż krzywizny	340	270
Długość w linii prostej	290	245
Szerokość poniżej guzka	20	18
Szerokość w połowie długości	24	22
Szerokość końca dolnego	34	28
Żebra nie tworzą pary: przynależą one do obu stron klatki piersiowej		

C. elaphus L., więc czas znaleziska datuje się na schyłek plejstocenu, klimatycznie wydaje się on być związany z fazą starszego dryasu.

OPIS CERVUS ELAPHUS L I N., 1758

Materiał: Neurocranium z porożem nie zrzuconym, 2 żebra, 4 kręgi z wyrostkami. Barwa brunatna jednolita; powierzchnia i kształt odrostków nie wykazują zmian wynikających z odległego transportu, wleczenia poprzez wody rzeczne lub rzeczniolodcowe.

Ryc. 3. Kręgi i żebra, 1/4,5 X

Opis. Na kościach czołowych widać wyraźne połączenie kostne z porożem wielkich rozmiarów. Obwód mózdzienia ma u nasady 200 mm, a ich wysokość od brzegu róży wynosi 38–40 mm. Połączenia elementów mózgowiczkowe wyraźne; szwy nie zrosnięte; lecz mają charakter więzozrostowy; zachowane są otwory naczyń krwionośnych i nerwów; grzebień karkowy wyraźnie wykształcony; tarcza karkowa płaska, lekko wklęsła, rozległa, w zarysie półokrągła o wysokości 600 mm; mierzonej od górnego brzegu foramen magnum, a szeroka 130 mm; średnica foramen 31 mm; *squama occipitales* rozległa. Zachowane są kości ciemieniowe, czołowe i torebki słuchowe.

Poroża nie są łopatkowate; są wielkie z siedmioma odrostkami, nie licząc małego u góry. Całe poroża mają ukierunkowanie w górę, z tendencją odchylenia ku tyłowi. Sztangi główne są pałkowate, lekko spłaszczone u góry. Przekrój poprzeczny u nasady — owalny, nieco cieńszy ponad pierwszym odrostkiem, natomiast odcinka szczytowego — spłaszczony. Powierzchnia zewnętrzna poroży jest równoległa bruzdkowato-gruzłowata; długość i ukierunkowanie odrostków — niejednakowe. Dolne -O, L, S skierowane są ku przodowi, tj. w stronę trzewiowiczkową, głównie zaś, tj. G₁–G₄ ku górze. Wszystkie odrostki są ostro zakończone i nie widać na nich żadnych zniekształceń. Odrostek oczny -O-, umiesz-

czony tuż nad różą, jest łukowaty i ustawiony w skośnej płaszczyźnie do osi sztangi. Odrostek śnieżny -L- jest krótszy i cieńszy od ocznego, lekko połamany umieszczony w innej płaszczyźnie. Zachowany jest jednak ten sam kierunek wygięcia. Jego koniec dystalny leży ponad maksymalną grubością ocznego. Odrostek środkowy -S-, podobny do ocznego, jest jedynie trochę cieńszy, umiejscowiony w tej samej płaszczyźnie co śnieżny zwany niekiedy lodowym, w zbliżonej odległości. Górna część poroży nie ma korony i u obu sztang jest asymetryczna. Jej płaskie rozwidlenie leży w płaszczyźnie dwuwymiarowej, w takiej jak odrostków L i S, mającej ukierunkowanie longitudinalne.

Obok neurocranium i poroży wydobyto spod torfu 4 kręgi i 2 żebra. Znalezione kręgi pochodzą z odcinka piersiowego Th₄, Th₅ oraz z lędźwiowego L₂ i L₃. Podstawowe wymiary przedstawiają tabele. Żebra nie tworzą pary: przynależą one do obu stron klatki piersiowej.

Znalezione kości *C. elaphus* Lin. są nowym stanowiskiem kopalnych kręgowców plejstocenских na obszarze łódzkim. Kości są spróchniałe, brak w nich ferytyzacji i zwapnienia. Zapewne przed uformowaniem się współczesnej doliny Neru musiały pierwotnie zalegać w osadach mało wilgotnych. Musiał to być jeleni młody, świadczy o tym brak kościostowego połączenia elementów w neurocranium. Sądząc z rozwoju poroży młodego osobnika (1) i z ustawienia łukowatego sztangi prawej i lewej, jeleni ten przebywał przeważnie w zaroślach i lasach.

LITERATURA

1. Beninde J. — Der Merkmalswert des Hirschgeweihe für die palaeontologische Systematik der Gattung Cervus. Pal. Zeitschr. Bd 19, 1937.
2. Dylikowa A. — Cechy podłoża wydmy w Katarzynowie koło Łodzi. Acta geogr. Lodziensia 1970, 24.
3. Florow K. K. — Morfologija i ekologija olenoobraznych w processie ich ewolucji. Materiały po czwartym okresie SSSR, 2, Moskwa, 1950.
4. Kahlke H. D. — Grosssaugetiere im Eiszeitalter. Urania, Verlag, Lipsk, 1955.
5. Kahlke H. D. — Die Cervidenreste aus den Altpleistocenen Ilmkiesen von Süssenbar bei Weimar. Cz. I, II, Berlin, 1956.
6. Kowalski K. — Katalog ssaków plejstocenu Polski. PWN, 1959.